

Tytuł: „Dobrze, że jesteśmy razem”

Autor: Barbara Chmielewska

Motto:

*„Sercem powinniśmy utrzymywać związek z przeszłością,
wyobraźnią unosić się w przyszłość
ale rozumem trzymać się rzeczywistości.”
Władysław Grabski (napis w Muzeum SGGW).*

Dwadzieścia lat temu – 1 maja 2004 roku na mocy Traktatu Akcesyjnego podpisanego w Atenach (16.04.2025) – Polska stała się członkiem Unii Europejskiej (UE). Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej było jednym z ważniejszych wydarzeń w nowożytnej historii Polski, mającym długofalowe i wielowymiarowe skutki tak dla naszego kraju, jak i jego mieszkańców.

Hasło przewodnie obchodów tej okrągłej rocznicy „Dobrze, że jesteśmy razem” w sposób wieloaspektowy oddaje ideę zjednoczenia Polski z Unią Europejską. Do 2004 r. Unia Europejska liczyła 15 państw (Belgia, Dania, Niemcy, Irlandia, Grecja, Hiszpania, Francja, Włochy, Luksemburg, Niderlandy (Holandia), Austria, Portugalia, Finlandia, Szwecja i Wielka Brytania). W 2004 r. do UE przystąpiło dziesięć nowych państw (Polska, Cypr, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Słowacja, Słowenia, Węgry), stając się pełnoprawnymi członkami tej Wspólnoty. W 2007 r. do Unii przystąpiły Bułgaria i Rumunia. W 2013 r. dołączyła Chorwacja. W styczniu 2020 r. UE opuściła Wielka Brytania. Obecnie, tj. w 2026 r. UE liczy 27 państw członkowskich. Rozszerzenie Unii było wydarzeniem o ogromnym znaczeniu historycznym oraz geopolitycznym. Oznaczało bowiem dalsze, symboliczne jednoczenie Europy po wielu podziałach spowodowanych trudnymi kartami historii tej części świata.

Rocznica przystąpienia Polski do Unii Europejskiej jest okazją do spojrzenia wstecz oraz podsumowania zmian ekonomicznych i społecznych na polskiej wsi na przestrzeni lat, zwłaszcza ważnym jest jak członkostwo Polski w UE wpłynęło na poziom i jakość życia mieszkańców obszarów wiejskich.

Kształtowanie się form społecznych

Jedną z pierwszych form społecznych była indywidualna gospodarka chłopska. We wczesnym okresie historii chłopci byli warstwą odgrywającą znaczną rolę w życiu gospodarczym i politycznym, i chociaż na przestrzeni wieków pozycje zwłaszcza polityczną utracili na rzecz stanu rycerskiego, możnowładców oraz miast, to dziś możemy powiedzieć, że ponownie rośnie znaczenie rolników, głównie w kontekście bezpieczeństwa żywnościowego.

Wieś dawniej charakteryzowała się bardzo dużym rozwarstwieniem ekonomicznym i społecznym. W czasach nowożytnych jedną z podstawowych przyczyn były odmienne kierunki rozwoju stosunków agrarnych na zachodzie i wschodzie Europy: na zachód od Łaby ustrój feudalny stopniowo obumierał, na wschód od Łaby nastąpił nawrót do zaostrzonych form poddaństwa, w tym w Polsce. Zupełnie inaczej układały się stosunki w krajach leżących na wschód od Łaby, które od XVI w. stały się głównym dostawcą zboża dla Zachodu. Zainteresowana w organizowaniu własnych folwarków szlachta narzuciła chłopom pańszczyznę. Towarzyszyło temu przywiązanie chłopów do ziemi. Dopiero w XIX w. nastąpiła w tych krajach likwidacja zależności feudalnej chłopów.

Inną znaczącą przyczyną rozwarstwienia na wsi były rozbiory, których ofiarą padła Polska (I rozbiór – w 1772 r. – Rosja, Prusy, Austria; II rozbiór – w 1793 r. – Rosja i Prusy; III rozbiór w 1795 r. – Rosja, Prusy, Austria). Po rozbiorach, losy chłopów na ziemiach polskich kształtowały się w zależności od sytuacji ekonomicznej, obowiązującego prawa i polityki państw zaborczych. Na terenach po zaborze pruskim ukształtował się rozwój kapitalistyczny, a na terenach po zaborze rosyjskim i austriackim utrzymywał się ustrój folwarczno-pańszczyźniany.

Data likwidacji pańszczyzny w Polsce różna była w poszczególnych zaborach. W zaborze austriackim pańszczyzna utrzymywała się do 1797 r., w zaborze austriackim, do 1808 r., a w zaborze rosyjskim do 1864 roku. Generalną korzyścią z uwłaszczenia było zniesienie resztek systemu feudalnego. Jednak w poszczególnych zaborach proces ten miał różne następstwa. W zaborze pruskim, gdzie reforma uwłaszczeniowa trwała kilkadziesiąt lat, powstały duże gospodarstwa rolne wykorzystujące pracę najemną i dysponujące środkami na inwestycje i wdrażanie nowych technologii. Podniosły się też kultura rolna oraz poziom życia wsi. W zaborze austriackim i rosyjskim ziemię nadano chłopom na mocy jednorazowych dekretów, wskutek czego wzrosła liczba małych gospodarstw, które w kolejnych pokoleniach ulegały coraz dalszym podziałom, co tylko pogłębiało ubóstwo wsi. Obraz wieśniaczych siedzib opisał Stanisław Staszic (1755-1826): „Słońce tam nie ma przystępu. Wnętrze jest zapchane tym dobrotliwym dymem, dzięki któremu chłopci nie muszą na swoją nędzę patrzeć. Dym pozbawia ich światła, aby mniej cierpieć, ale też w dzień i w nocy dusi ich, skracając mizerne życie - a najwięcej w niemowlęcym wieku zabija”¹.

Wieś na przełomie XIX i XX wieku

Na przełomie XIX i XX wieku ogromnym problemem było przeludnienie wsi. Wynikało ono z faktu, że zbyt słabo rozwinięty przemysł nie był w stanie dać pracy wszystkim osobom mieszkającym na wsi. Stało się to podstawową przyczyną masowej emigracji zarobkowej. W latach 1888-1914 z terenów dawnych ziem Polski wyjechało blisko 3,5 mln osób (...) emigrowali głównie chłopcy i wyrobownicy rolni.

Wieś w okresie między pierwszą a drugą wojną światową (1918-1939)

Pierwsza wojna światowa przyniosła pogorszenie sytuacji chłopów w Polsce, zwłaszcza na kresach wschodnich. Rabunkowa gospodarka zaborców doprowadziła do dużych strat w budynkach i spadku pogłowia bydła. Wysokie były także straty w ludziach, brakowało rąk do pracy na roli. W konsekwencji 4,6 mln ha ziemi uprawnej było odłogami. Sytuacja na wsi i w rolnictwie uległa polepszeniu dzięki realizacji dwóch sejmowych ustaw przyjętych w latach 1919 i 1920, które regulowały kwestie wydzierżawienia oraz nieodpłatnego zagospodarowania gruntów. Dzięki tym ustawom areał odłogów zmalał w latach 1918-1923 z 4,6 mln do 0,37 mln ha, co miało pozytywny wpływ na poprawę poziomu życia na wsi.

Mimo poprawy, na wsi powszechnie brakowało żywności. Ludwik Krzywicki (pomyślny słowak „Pamiętników chłopskich”) pisał, że na „skutek wielkiego kryzysu w latach 30., wieś polska znalazła się w dramatycznym położeniu. Polityka cen doprowadziła do olbrzymiej przepaści pomiędzy kosztem produktów rolnych a cenami za wyroby przemysłowe. Wobec tego przeciętnego mieszkańca wsi nie było stać na zakup podstawowych produktów, m.in. takich jak nafta, sól, cukier, odzież. Największą część wydatków pochłaniało wyżywienie. Cukier i mięso były luksusem, na stole pojawiały się wyłącznie z okazji świąt”². W „ABC Nowiny Codzienne” w 1935 r. pisano że najgorzej jest z małym rodzeństwem, gdyż do nastania większego zimna musi chodzić boso, zaś na ciepłą odzież brakuje pieniędzy. Charakterystycznym było duże regionalne zróżnicowanie warunków życia między zachodnią, centralną i wschodnią częścią kraju. Najwyższy poziom życia był na terenie dawnego zaboru pruskiego, a najniższy na Kresach Wschodnich³.

¹ K. Janicki (2021). *Jak wyglądały domy polskich chłopów pańszczyźnianych?* „Lochy, szalasy i okopiałe budy”. Wielka Historia. <https://wielkahistoria.pl/jak-mieszkali-chlopi-panszczyzniani-tak-wygladal-typowy-dom-na-polskiej-wsi> Pobrano 11.08.2021 r.

² L. Krzywicki: „Pamiętniki chłopów”, serie opublikowane w 1935 i 1936. Instytut Gospodarstwa Społecznego. Za: A. M. Tosiek: *Pamiętniki chłopskie: kto mnie rozumie albo kto będzie czytał. Społeczeństwo Cykl ESEJ, Czas Kultury* Nr 1/2021 Na dłużej. [w:] <https://czaskultury.pl/artukul/pamietniki-chlopskie-kto-mnie-rozumie-albo-kto-bedzie-czytal/>. Pobrano dnia 10.06.2022.

³ D. Kański: *Polska wieś przed wojną*. Artykuł z dnia 12 kwietnia 2021 r. [w:] www.TygodnikPrzeglad.pl/polska-wies-wojna. Pobrano 10.06.2022.

W 1921 r. 38% ludności wiejskiej nie potrafiło czytać ani pisać. W latach 20. wprowadzono obowiązek edukacji, co przyczyniło się do spadku analfabetyzmu.

Wychodzenie z kryzysu nastąpiło dopiero jesienią 1935 roku, jednak na wsi wciąż postępowało ono wolniej, niż w mieście. Podkreślić należy, że mimo biedy gospodynie wiejskie dbały o wystrój domostw na miarę swoich możliwości. Było ich ambicją, aby utrzymać czystość i porządek w swoim „kącie”. Wyznaczał on miejsce w wiejskiej hierarchii, świadcząc nie tylko o zamożności i zapobiegliwości, ale też staranności i pracowitości gospodarzy.

Wieś w czasach po II wojnie światowej

Dla wsi, po II wojnie światowej istotna była reforma rolna⁴. Ogółem w latach 1944–1948 na cele reformy rolnej zostało przejętych 9707 majątków ziemskich (ok. 3,49 mln hektarów). Z liczby tej rozparcelowano 1,2 mln hektarów pomiędzy 387 000 rodzin chłopskich. Ziemie nierozparcelowane włączono do Państwowych Nieruchomości Ziemskich lub Lasów Państwowych. Niechętnie jednak pamiętano, że naruszenie odwiecznego porządku na wsi skutkowało bardzo różnymi sytuacjami i pociągało za sobą wiele tragedii ludzkich, które nadal tkwią w zbiorowej pamięci⁵.

Po drugiej wojnie światowej Polska rozpoczęła od 1945 r. odbudowę kraju ze zniszczeń wojennych. Dla kształtowania sytuacji w rolnictwie, poza reformą rolną, znaczenie miały także zasiedlanie Ziemi Odzyskanych oraz realizacja „Planu 3-letniego” i „Planu 6-letniego”.

W latach 1947-1949 był realizowany „Plan 3-letni” (Trzyletni Plan Odbudowy Gospodarki). Pozwolono na działanie sektora prywatnego w przemyśle, usługach i handlu oraz w rolnictwie. Nastąpił rozwój przemysłu, co wiązało się z szybkim zwiększeniem się zatrudnienia i skutkowało wzrostem migracji ze wsi do miasta. W 1950 r. z rolnictwa utrzymywało się 47% (przed wojną 60%) z przemysłu 21% (przed wojną 13%).

Dodatkowe obciążenie dla gospodarstw indywidualnych stanowiła wprowadzona w Polsce kontrakcja. Od stycznia 1949 r. zaczęto tworzyć Państwowe Gospodarstwa Rolne (PGR). Najwięcej takich gospodarstw powstało na Ziemiach Odzyskanych. Znaczne środki przeznaczone na rolnictwo skierowano na rozwój Państwowych Ośrodków Maszynowych i spółdzielni produkcyjnych. Oznaczało to ogromne zmniejszenie pomocy państwa dla indywidualnej gospodarki chłopskiej, obejmującej w tym okresie blisko 90% użytków rolnych i spychanie tej grupy ludności na margines gospodarczy i społeczny. Wiele rodzin rolników indywidualnych musiało wybierać między wsią a miastem. Brak perspektyw na wsi stał u podstaw zwiększania się odpływu ludności ze wsi do miast, zwłaszcza ludzi młodych. Następowo pogorszenie struktury agrarnej gospodarstw indywidualnych. Powodem migracji ze wsi do miast był także brak na wsi infrastruktury technicznej i społecznej. Powstawało coraz więcej gospodarstw chłopsko-robotniczych (dwuzawodowych). Rolników nie stać było na inwestowanie w gospodarstwo domowe; większość środków pochłaniały inwestycje w gospodarstwo rolne. Jak można przeczytać w „Pamiętnikach” często rodzina musiała decydować o tym, co jest bardziej potrzebne? – nowszy traktor, samochód osobowy, czy łódźka?⁶

Lata 50-80 XX wieku były dla mieszkańców wsi polskiej latami trudnych decyzji. Na wsi zawsze było wiele pracy fizycznej – w polu (żniwa, wykopki), przy zwierzętach i w gospodarstwie domowym. Mechanizacja prac polowych była niska. Nie było ubezpieczenia społecznego dla rolników. Toteż marzeniem wielu matek było „aby córka „wyszła” ze wsi i znalazła swoje miejsce w mieście”. Obecnie sytuacja się odwraca. Coraz więcej osób wybiera na miejsce zamieszkania wieś, chociaż niekoniecznie pracę w rolnictwie.

⁴ Reforma rolna: data wydania: 6 września 1944; miejsce publikacji: Dz.U. z 1944 r. nr 4, poz. 17.

⁵ A. Wylegała (2021). *Był dwór nie ma dworu. Reforma rolna w Polsce*. <https://czarne.com.pl/ksiazki/byl-dwor-nie-ma-dworu>. Pobrano dnia 10.06.2022.

⁶ S. Michalska, M. Halamska, M. Kłodziński (2018): *Sto lat mojego gospodarstwa. Pamiętniki mieszkańców wsi*. IRWiR PAN. Poznań, Warszawa. Wydawnictwo PWR.

Zmiany na wsi po akcesji Polski do Unii Europejskiej⁷ **Poziom, struktura oraz relacje dochodów i wydatków gospodarstw domowych⁸**

W 2024 r. nominalny, przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny w gospodarstwach domowych rolników wyniósł 3309 zł na 1 osobę i był wyższy o 512% wyższy w porównaniu z 2004 r. (541 zł). W pozostałych grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych nominalny wzrost dochodu rozporzadzalnego był niższy niż rolników. W gospodarstwach domowych średnio w kraju odnotowano wzrost o 331%; pracowników średnio o 304%; pracujących na własny rachunek⁹ o 305%; razem emerytów i rencistów o 282%.

W okresie po akcesji nastąpiło znaczące zmniejszenie dysparytetu dochodowego rolników względem pozostałych grup gospodarstw. Nominalny dochód rozporzadzalny gospodarstw domowych rolników stanowił w 2004 r. 74% dochodu przeciętnego gospodarstwa domowego w kraju, a w 2023 r. 91%, natomiast w 2024 r. był o 4% wyższy. W okresie po akcesji do Unii Europejskiej występowała tendencja spadkowa dysparytetu dochodów gospodarstw domowych rolników względem dochodów pozostałych grup społeczno-ekonomicznych. W latach 2004-2023 udział dochodów rolników w dochodach pozostałych grup gospodarstw wzrósł w porównaniu z: pracownikami średnio z 69 do 92%, ale już w roku następnym przewyższał dochody pracowników o 4,6%. Dochody rolników stanowiły w 2004 r. 58% dochodów pracujących na własny rachunek; w latach następnych wartości tego wskaźnika wzrosły do 74% w 2023 r. oraz do 87% w 2024 roku. Relacje dochodów rolników względem emerytów i rencistów kształtowały się następująco: 69% w 2004 r.; 95% w 2023 r.; natomiast w 2024 r. dochody rolników były o 11% wyższe niż emerytów i rencistów. Pozytywne zmiany parytetu dochodowego wynikały przede wszystkim z najwyższej, spośród grup społeczno-ekonomicznych, dynamiki wzrostu dochodów gospodarstw domowych rolników.

W okresie po akcesji nastąpiła zmiana struktury dochodów polegająca głównie na tendencji do zmniejszania się w budżecie rodziny rolniczej znaczenia dochodów z rolnictwa a wzroście z pozostałych źródeł. Należy podkreślić również, że okres ten cechowały wahania udziału dochodów z poszczególnych źródeł. Przykładowo: w 2002 r. udział dochodów z rolnictwa wyniósł 75,6%, w 2023 r. zmniejszył się do 66,3%, a w 2024 r. ponownie wzrósł do 69,5%. Udział dochodów z pracy najemnej stanowił w 2005 r. 9,6%, w 2023 wzrósł do 13,9%, a w 2024 r. nastąpił jego spadek do 11,2%. Udział dochodów z pracy na własny rachunek zmniejszył się z 1,3% w 2005 r. do 1,1% w 2023 r, zaś w 2024 r. był prawdopodobnie bardzo niski, że nie został podany w strukturze budżetu. W tych latach udział dochodów ze świadczeń społecznych i ubezpieczeń wzrósł z 18,8% do 19,9%; w następnym roku zmniejszył się do 17,6%¹⁰.

Na poprawę poziomu życia gospodarstw domowych rolników po akcesji Polski do UE wskazują także zmiany poziomu i struktury wydatków. W latach 2004-2024 wydatki gospodarstw domowych wzrosły średnio w kraju o 172%. Wzrost odnotowano także we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych – rolników o 159%, podobnie pracowników o 159%, emerytów i rencistów o 158% oraz pracujących na własny rachunek o 152%.

Na początku akcesji wydatki gospodarstw domowych stanowiły powyżej 90% ich dochodów we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych. W okresie po akcesji sytuacja pod tym względem znacznie poprawiła się. Udział wydatków ogółem w dochodach zmniejszył się: średnio w kraju z 94,3% w 2004 r. do 61,1% w 2023 r. oraz do 59,3% w 2024 roku. Spadek

⁷ Szerzej w: B. Chmielewska (2025). Przemiany ekonomiczne i społeczne na wsi. Studia i Monografie Nr 203, IERiGŻ-PIB. Warszawa, Rozdział VII, s. 69-104.

⁸ Obliczenia własne na podstawie Budżety gospodarstw domowych (kolejne lata), GUS, Warszawa.

⁹ Gospodarstwa domowe „pracujących na własny rachunek” poza gospodarstwem indywidualnym w rolnictwie.

¹⁰ Przyjęto rok 2005 ze względu na porównywalność publikowanych danych.

udziału wydatków w dochodach odnotowano we wszystkich grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych; najwyższy rolników z 93,8% w 2004 r. do 50,9% w 2023 r. oraz do 39,6% w 2024 roku. Na poprawę sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych wskazuje także zmniejszenie się w analizowanym okresie, udziału wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w ogólnej puli wydatków w gospodarstwach domowych rolników oraz pracowników. Natomiast w gospodarstwach pracujących na własny rachunek oraz emerytów i rencistów gdzie wzrost, co może wskazywać na zakupy żywności droższej, czy bardziej przetworzonej.

Integracja Polski z Unią Europejską oraz wdrażanie na terenach wiejskich wspólnej polityki rolnej i polityki spójności, przyczyniło się do znaczącej poprawy infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach wiejskich. Znalazło to odzwierciedlenie przede wszystkim w konwergencji poziomu życia mieszkańców wsi i miasta. Nastąpił postęp w agrotechnice. Poprawiła się jakość dróg (na obszarach wiejskich odnotowuje się stały przyrost kilometrów dróg utwardzonych). Po 20 latach od akcesji prawie pełne jest wyposażenie wsi w sieć wodociągową i kanalizacyjną oraz wysokie w gazową i cyfrową. Mieszkania wiejskie „doganiają” także miejskie w wyposażeniu w dobra trwałe użytkowania, w tym także wyższej generacji. Wskazują na to wyniki badań budżetów gospodarstw domowych prowadzonych przez GUS¹¹.

Na obszarach wiejskich nastąpił rozwój infrastruktury społecznej (m.in. przedszkola, przychodnie lekarskie, domy dziennej opieki). Ma to ogromne znaczenie dla rozwoju rynku pracy na wsi, w tym zwłaszcza dla kobiet, pragnących godzić obowiązki rodzinne i aspiracje zawodowe (praca zdalna). Cieszy, że już teraz zauważalny awans zawodowy i społeczny kobiet (kobiety w samorządach – szkoda, że głównie na niższych szczeblach, jak sołtys, radny gminny, czy kierownik Domu Kultury). Do pozytywnych zmian należy także renesans kół gospodyń wiejskich (KGW), które wnoszą dawniej i wnoszą obecnie duży wkład w zachowanie tradycji oraz w rozwój kultury i edukacji na wsi.

Niestety zarówno wieś jak i miasto dotyczą problemy demograficzne. Część wsi, zwłaszcza oddalonych od ośrodków miejskich wyludnia się. Pilnym problemem do rozwiązania jest odpowiedź na pytanie, co należy uczynić, aby zatrzymać młodych ludzi na wsi?

Zdaniem ekspertów w najbliższej przyszłości największy wpływ na zapobieganie niekorzystnym zmianom, zwłaszcza demograficznym, na obszarach wiejskich będzie miała kondycja gospodarcza kraju i dostępność kredytów. Jeśli ciągle będziemy obserwowali wzrost gospodarczy, to będzie postępował odpływ z miast do wsi. Będą też postępowały migracje „rentierskie” – czyli ludzie, którzy mają już dorosłe dzieci i nie potrzebują spędzać dużo czasu w mieście, będą się przeprowadzali na wieś. Chętnie kupują dom do remontu i „przeprowadzają się” na wieś etapami. Zamieszkanie na polskiej wsi to coś więcej niż tylko delektowanie się naturą i ciszą. To także mniej przetworzona żywność, możliwość uczestniczenia w pracach w ogródku lub inne kreatywne zajęcia, żywy folklor, gościnni ludzie i ciekawe historie miejsc.

Jednocześnie ma miejsce niepokojące zjawisko wyludniania średnich i małych miast (wyludniających się nawet szybciej niż wsie), które w przeszłości były ośrodkami przemysłowymi. Uzasadnia się to zamknięciem zakładów, w miejsce których żaden inny biznes nie stworzył nowych miejsc pracy, atrakcyjnych dla młodych ludzi. W małych miastach i otaczających je wsiach brakuje ofert pracy dla młodych ludzi. Rejony te narażone są na depopulację.

Na koniec można postawić pytanie, co może być „pomysłem” na rozwój i przyszłość wsi? Czy trafną odpowiedzią okaże się: wielofunkcyjność, agroturystyka, gospodarstwa opiekuńcze, rodziny zastępcze, cyfryzacja, praca zdalna czy idea Smart Village?

¹¹ Więcej w: B. Chmielewska, J.St. Zegar (2022): *Z czego żyje wieś? Źródła dochodów ludności wiejskiej, ich ewolucja i różnicowanie*. [w:] Polska Wieś 2022. Raport o stanie wsi. Red. naukowa: J. Wilkin, A. Hałasiewicz. Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa, s. 133-151.

Zakończenie

Niewątpliwym sukcesem polskiej wsi i jej mieszkańców są pozytywne przemiany ekonomiczne, społeczne i kulturowe. Nabrały one wyraźnego przyspieszenia po integracji z Unią Europejską. Funkcjonowanie w ramach WPR to nie tylko wkład w rozwój sektora, ale także wymogi i ramy prawne, np. w odniesieniu do dobrostanu zwierząt czy ochrony środowiska naturalnego. Do sukcesu należy zaliczyć także korzystne zmiany w gospodarstwach domowych na wsi, zwłaszcza rolników. Podstawowymi są poprawa poziomu życia ludności związanej z rolnictwem, przede wszystkim ich sytuacji dochodowej, społecznej i infrastrukturalnej, co było podstawą kompleksowej konwergencji między wsią i miastem, chociaż pewne rozbieżności, niektóre nieuniknione, jednak pozostały. Pogłębiają się one wraz ze wzrostem liczby mieszkańców miast.

Wieś polska może być dumna z sukcesu, na jaki przez długie lata ciężko pracowała i jaki ostatecznie odniosła, zwłaszcza jeśli spojrzy się głębiej do przeszłości. Integracja europejska wniosła wiele, ale należy przede wszystkim nigdy nie zapomnieć o ogromnym wkładzie jaki w budowę polskiej wsi wniosły całe pokolenia jej mieszkańców. Kiedy sięgamy lata wstecz widzimy nie tylko ciężką pracę i trudne życie całych rodzin rolniczych, ale także ich awans społeczny i sukcesywną poprawę poziomu i jakości życia, zwłaszcza warunków infrastrukturalnych i środowiskowych.

Reasumując należy podkreślić, że okres integracji cechowała wysoka dynamika zmian dysproporcji dochodowych między dochodami ludności wiejskiej i miejskiej, także w porównaniu z gospodarstwami rolników. Zmniejszenie się tych dysproporcji wskazuje na proces konwergencji dochodowej między mieszkańcami wsi i miast; są to zmiany pozytywne, oczekiwane przez mieszkańców wsi i społecznie potrzebne. Nadal jednak utrzymuje się przewaga dochodów, zwłaszcza mieszkańców dużych miast, nad dochodami ludności wiejskiej, zarówno powiązanej z rolnictwem, jak i bezrolnej. Na te dysproporcje wpływ ma m.in. lokalizacja w miastach, głównie dużych, instytucji oferujących korzystne stawki płacowe, ale równocześnie wymagających od pracowników wysokiego poziomu wykształcenia oraz niższy poziom wykształcenia mieszkańców wsi niż miast, a przez to gorsze dla nich możliwości zatrudnienia w dobrze płatnych zawodach.

Jakość życia na wsi polskiej mierzona zmianami wyposażenia gospodarstw domowych w przedmioty trwałego użytkowania, poprawiła się. Wzrósł odsetek gospodarstw domowych wiejskich i rolniczych mających dostęp do Internetu, TV satelitarnej i kablowej oraz wyposażonych w przedmioty trwałego użytku nowej generacji. Okres od integracji Polski z UE cechowała konwergencja poziomu i jakości życia między mieszkańcami wsi i miast. Na wsi, podobnie jak w mieście najwięcej gospodarstw domowych oceniło swoją sytuację materialną jako przeciętną, mniej jako dobrą i raczej dobrą, a najmniej jako złą, przy czym wyższa dynamika poprawy subiektywnej oceny sytuacji materialnej cechowała mieszkańców wsi niż miast. Mimo wzrostu odsetka „dobrych i raczej dobrych” ocen sytuacji materialnej, na wsi częściej niż w mieście występowały trudności w finansowaniu niektórych ważnych potrzeb (np. opłaty za usługi lekarskie, czy wypoczynek).

W okresie po akcesji do UE dysparytet dochodowy Polski wobec większości krajów unijnych zmniejszył się, co wskazuje na ewidentny proces konwergencji, na który wpływ miało, przede wszystkim, objęcie Polski Wspólną Polityką Rolną UE oraz znaczące wsparcie finansowe, jakie zostały skierowane na rozwój infrastruktury na obszarach wiejskich, co zaoocowało poprawę poziomu życia ich mieszkańców i podniesieniem prestiżu polskiej wsi.

Chociaż w dziejach polskiej wsi więcej było okresów niekorzystnych niż okresów dobrej koniunktury gospodarczej i społecznej, a procesy modernizacyjne przebiegały znacznie wolniej niż na zachodzie Europy to, należy podkreślić, iż dzięki konsekwentnej pracy wielu pokoleń mieszkańców wsi, a ostatnio także integracji z Unią Europejską polska wieś, coraz pełniej odnajduje swoje miejsce w aktualnej rzeczywistości.